

Egy szál krizantém

Miért különleges a hagyományos japán tudásátadás?

DÚZS MIKLÓS

Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar, Társadalomtudományi Tanszék

A távol-keleten, de különösen Japánban még fellelhető archaikus tanítási módszerek és gondolkodásmód alapvetően különböznek a jelenkor globalizált világában megszokott, elfogadott, paradigmává vált szisztémától. Noha ott is megállíthatatlan az a folyamat, melyet a globalizáció szinte észrevétlenül kényszerít az oktatás világára is. Az itt tárgyalt oktatási módszer, jelentős változásokat indikál a hétköznapi, vagy akár az euro-atlanti gondolkodási gyakorlathoz képest. Ez a változás, pedig a Buddhizmus, a Shinto és a Taoizmus gondolatrendszeréből fakad. A jelen esetben tárgyalt gondolkodás, meglehetősen gyakorlatias. A tanulási praxis kiélesíti a figyelmet, és azonnali döntési képességet követel meg. Erős követelményként jelenik meg a „jelenlét”, mely azt jelenti, hogy a tanuló, nem az elmetartalmára hagyatkozik döntéseinél, hanem a jelen helyzetnek megfelelő válaszokat ad. A gyakorlatok, az oktatás alatt felkészítik a tanulót, hogy képes legyen egyszerre több dologra is figyelni, ugyanakkor egy dologra koncentrálni. Nagymértékben erősíti az érzelmek (az elmetartalom) kizárását a döntések során. Fejleszti a monotonia tűrőképességet és az önálló döntést. Alapként tekint az individuuum felelősségvállalására, mivel tudatában van a kauzalitási láncnak, melyek cselekedeteit formálják. Kerüli az európai értelemben vett szentimentalizmust. A tanulási folyamat eléri a gyakorlónál, hogy megszabaduljon egójától, de legalább is kordában tartsa azt. Eléri, hogy a tanuló alázatot tanúsítson a tananyaggal kapcsolatban. Az egész processzus valójában egy új személyiség kifejlesztéséről szól.

Kulcsszavak: tudatfejlődés, kitartás, elkötelezettség, személyes képességek figyelembevétele, mester-tanítvány

A hagyományos japán tudásátadás különleges helyzetben van, mert hosszú elzártsága miatt, talán leginkább őrzi az archaikus tudásátadás módszereit és szellemiségét. Ez a tanulmány a hagyományos japán tanításra fókuszál, hiszen a modern japán világ nem sokban különbözik az euro-atlanti kultúrától. Elsősorban azt kell megvizsgálni, hogy a hagyományos szemlélet szerint mi a tudás definíciója.

A tudás egyfajta igazság, valamiféle bizonyosság a valóságot illetően. Ezt a valóságképet az optimális túlélésre törekvés miatt, tényeknek, releváns adatoknak kell megalapozniuk. A tudás felhasználási területe: a létezés egésze. Az elvont filozófiai, metafizikai tudáson kívül két gyakorlati területet lehet megemlíteni:

- A létfenntartás területét, mely magába foglalja az élelmezéshez, a munkához,

a életvédelemhez, a lakhatáshoz, szükséges tudást.

- A fajfenntartáshoz szükséges tudás, mely tartalmazza a párválasztáshoz, az utódláshoz, gyermekneveléshez stb. szükséges tudást.

A tudásátadás nem pusztán információátadás. A tudás felhasználási területe valójában a létezés egésze. Ettől a tudástól függ, hogy bizonyos életterületen és bizonyos időszakban, milyen sikeresen, hatékonyan tudunk túlélni. Minden tudás alapja egyfajta világkép, mely minden tudás struktúráját, eredetét alapvetően határozza meg, valójában minden a létfelfogásból ered. Hiszen úgy viszonyulunk az élet különböző területeihez, ahogyan a létezést meghatározzuk. Tehát, mit gondolunk az életről, a halálról, mit tartunk az élet céljának (van-e célja egyáltalán?). Milyen az értékrendünk, az etikai alapállásunk, milyen

fontossági (értékalapú) sorrendünk van. Mit tartunk az emberről, mi az ember, mi dolga van a világban. Milyen viszonyunk van egymáshoz és a többi élőlényhez, a környezetünkhöz. Az ezekről megszerzett, befogadott tudást (hogy ne kelljen minden embernek újra felfedeznie ezeket az információkat) adja tovább minden kultúra. Ennek a tudásátadásnak a nonformális terepe a társadalom, a család, egyéb közösségek. Formális terepe az iskola és ezalatt mindenféle iskolát kell érteni. (Szosnoski, 1996)

Jelen dolgozatban komparatistikai szempontból miatt két jelentős kultúrkört kell megemlíteni. Az egyik az euro-atlanti¹, a másik pedig a kelet-ázsiai kultúrkör².

Az euro-atlanti kultúrkörre jellemző ideológia alapját a görög filozófia és a zsidó-keresztény világszemlélet adja. Melyre jellemző a lineáris időfelfogás, az élet egyszeri és megismételhetetlen, létezik szubsztanciális, személyes Isten, az ember eredendően bűnös. Tehát az itt élők gondolkodását akarva, akaratlanul is befolyásolja az, hogy ebben a kultúrkörben nőttek fel. Így az innen eredeztethető szupernaturalista etika alapján élnek. A gondolkodás bázisáig, követhető az Arisztotelész által leírt „kizárt harmadik”³ elve, mely tudattalanul is irányítja az ebben a kultúrkörben élőket, bázisát adva az erre a kultúrára jellemző ideológiai intoleranciának.. Irodalmi, elméleti alapjait a Biblia, a Tóra és más ideköthető könyvek adják, me-

lyek évszázadokon át meghatározták, hogyan gondolkodjunk a világról, az emberről és életről, halálról. Mindazonáltal igaz ez, az ebben a kultúrkörben élő ateistákra és agnosztikusokra is. Fontos megemlíteni, hogy ebben a kultúrkörben lezajlott a humanizmus és a felvilágosodás eszmei forradalma. Továbbá az előzők hatására kialakult a pozitívizmus, a pragmatizmus gondolatrendszere, mely alapját képezte az ipari civilizáció kialakulásának. Teret nyert a tudományos gondolkodás, megtörtént a szekularizáció, majd ez a folyamat tovább haladva létrehozta a modern kort, majd a posztmodern és eljutott a globalizációig, létrehozva a „spektákulum társadalmát” (Debord, 2006)⁴.

Ezzel szemben a hagyományos kelet-ázsiai kultúrkör (a továbbiakban: japán) merőben más, az előbbtől különböző habitussal rendelkezik, másként gondolkodik. Ősi animista természetvallásokból fejlődött ki a *Tao* 道 és a *Sintó* 神道, mely utóbbi Japán ősvallása lett, máig mélyen áthatva a japán szellemiséget (Satori, 1990). A kelet-ázsiai „vallások” nem könnyen értelmezhetők az európai tételes filozófiák nézőpontjából, mivel csak megfelelő kifejezés híján nevezzük filozófiának, vagy vallásnak (Smullyan, 2005)⁵. Továbbá a buddhizmus gyakorolt még nagyon mély hatást a térség gondolkodására, világlátására. Tézisei paradox gondolkodást kívánnak, a térség etikája is ezekből a gondolatrendszerekből magyarázható. Különös, noha a paradox gondolkodás következményének tudható be az, hogy gondolatrendszerük nem zárja ki a tudományos eredmények helyességét, elfogadásukat. Filozófia téziseik számos párhuzamot engednek felfedezni korunk tudományos eredményeivel. Noha a pozitívizmus, valamint a globalizáció kevésbé formálta át belső világképüket (Dúzs, 2017)⁶.

Milyen is ez a világkép? Nos, mint Kelet-Ázsiában minden, így a világkép is Kínából⁷

¹ Euro-atlanti kultúrkör alatt ebben a kontextusban a globális kultúra bázisát jelentő, európai alapokkal rendelkező, de világszerte elterjedt kultúrát értjük. Ez alapvetően a zsidó-keresztény hagyományból, a technikai civilizáció segítségével elterjedt világszemléletet jelenti. Az individuum és a versenyszellem, valamint a tevékenység elsőbbségét preferáló világszemlélet. Röviden a jelenkor globális kultúrája.

² Kelet-ázsiai kultúrkör alatt az ázsiai termelési módból, annak hatására kialakult csoportkultúrát értjük. Ennek a kultúrának alapját képező „filozófiai” teorémák által felépített életszemléletet, viszonyulást lehet érteni. Ez a viszonyulás, hagyományosan kelet, dél Kelet-Ázsiára jellemző.

³ „Az ellentmondás két tagja között nem állhat fenn semmi közbeeső, hanem mindenről mindent vagy állítani, vagy tagadni kell” (Metaphysica, III. 7. 1011b. 23–24. o.).

⁴ Egy látszatvilágot.

⁵ Európai értelemben, talán a két fogalom írja le leginkább.

⁶ A 20. század végétől ez már csak részlegesen igaz.

⁷ Néha Indiából érkeztek az új gondolatok és Kínán keresztül terjedtek el a térségben.

ered. Esősorban a *Tao*-t kell megemlíteni. A kínai filozófiában az állandóan mozgó és szakadatlanul változó valóságot *taónak* (道, *Tao*, *dào*) nevezik, és olyan kozmikus folyamatnak tekintik, amelyben minden dolog benne foglaltatik. A *tao* a világ ősoka, ősprincipiuma, belőle keletkezett minden létező élő és élettelen, valójában a világ működésének alaptörvénye. A taoisták úgy tartják, hogy nem kell ellenállni ennek a világot mozgásban tartó erőnek, hanem a cselekedeteinket kell hozzá igazítani, s harmóniában kell élni vele azért, hogy az életünk erőfeszítésektől és erőszaktól mentessé, építő folyamattá váljon⁸. A taoista bölcs olyan valaki, aki „úszik a *tao* áramlásában”⁹. A ebben a szellemben a tanítványnak az ÚT-on (*Tao*, *Dó*) kell járnia (maradnia), ennek az ÚT-nak nincsen vége (a halál elérkeztekor sincs vége), csak állomásai vannak. Saját magához, az előző állapotához képest kell fejlődnie az embernek, illetve a tanítványnak (*Smullyan*, 2005).

Japán ősi vallása, őshonos vallási tanítások és gyakorlatok összessége. A *sintó* szó jelentése: az istenek útja¹⁰, helyesebben „a szellemek útja”, ugyanis a *sintóista* szemléletben a hagyományos értelemben vett istenek helyét szellemek (*kamik*) töltik be. Az ősi vallásnak más elnevezése is létezik, hívják még *kami no micsine* is, amely szintén „az istenek útját” jelenti.

A *sintó* rokonságban áll Ázsia és a csendes-óceániai szigetvilág sámánisztikus hagyományaival és kultuszaival. E vallás középpontjában a *kamik* (istenek) állnak, ezek szellemek, gyakran az ősök szellemei vagy különböző természetben előforduló dolgok szellemei: külön *kamija* van a földnek, a mezőnek, a folyónak, az erdőnek stb. Összesen körülbelül 8 millió *kami* ismeretes (*Satori*, 1990).

A két egymáshoz közelálló metafizikai gondolatrendszer ismertetése után érdemes rátérni az egész Kelet-Ázsiát átható és társadalmi viszonyiban is alapjaiban meghatározó tanításra a konfucianizmusra. Ez a gondolatrendszer hihetetlen értékekkel bír, korunk oktatására és kultúrájára is jótékony hatással lehetne. A meritokrácia, a tudás és az oktatás elsőbbségét hirdette. Megalkotója Kung-ce 孔子¹¹ fiatalabb kortársa volt a *Tao* szellemi alapítójának tartott *Lao-ce* 老子 mesternek.¹² Azonban más területen alkotott, ő a társadalomra, az etikára, a „nemesb” ember (君子 *csün ce*). előállítására helyezte munkássága hangsúlyát. Felismerte, hogy az „aranykor” eltűnével eltűntek azok az értékek is, melyek hajdan összetartották a világot. Eltűnőben voltak az erények, a tudás becsülete, a fegyelem és még sok más, egy prosperáló társadalom fenntartásához szükséges hozzáállás. Valójában megérezte az azóta is tartó konstans világválság előszelét (*Hamvas*, 1998). Az oktatás és a tanítás elkötelezett híve volt. Azt vallotta, hogy a társadalom állapota a lehető legszorosabb összefüggésben van az oktatás minőségével. Innen datálható a kelet-ázsiai meritokrácia kifejlődése. Tanításában

⁸ Érdekes hasonlóság figyelhető meg a sztoikus bölcselettel. Vagyis a sztoikus bölcselet alapvetően etikai irányultságú. Arra a gondolatra alapul, hogy az egész univerzumot áthatja egyfajta „világlélek” a *pneuma*, amely a *logos*szal is rokonértelmű. Ez a rend meglehetősen racionális. Tehát a világban racionalitás, következetesség, kauzalitás működik. Ebből következően az emberi életet irányító törvények megkerülhetetlenek. Vagyis aki el szeretné érni az ember számára legfontosabb állapotok egyikét, a boldogságot, együtt kell működnie a *pneumával*, vagy a *logos*szal. Ez esetben a *pneumát* és a *logos*zt megfeleltethetjük a *Taonak*.

⁹ vö.: *Logosz* (λόγος) a görög filozófiában. Fontos fogalom a klasszikus retorikában, a filozófiában, a pszichológiában és a vallásban. Eredetileg a föld, a jogalap, vélemény, elvárás, szó, beszéd, számla, és az ok jelentéssel bírt. Hérakleitosz (kb i.e. 535–475), nevéhez fűződik a fogalom. A görög filozófiában a *logosz* jelenti a világeszt, mely a világot áthatja, benne rejlik; még fontosabb szerepe van a *logos*znak azután az új platonizmusban és a keresztény filozófia első századaiban.

¹⁰ Félrevezető, ha itt az európai istenfogalomra gondolunk.

¹¹ Miután Konfuciusz tanai a hivatalos állami ideológiává váltak az évszázadok során, több tiszteleti nevet is adományoztak neki a különböző kínai császárok: i. e. 1. század, Han-kor: „Nagyrabecsült és fennenhirdetett Ni Úr” (褒成宣尼公); 16. század, Ming-kor: „A legnagyobb bölcs – első tanító” (至聖先師); valamint: „Tízezernyi nemzedék tanítói példaképe” (萬世師表).

¹² Feltehetően az i. e. 6. században élt kínai „filozófus”, akiről azonban nem tudni biztosan, hogy valóban létező történelmi személy volt-e, vagy csupán legenda. *Lao-ce* magyarul „öreg gyermeket” vagy „öreg mestert” jelent (a gyermek szó a taoizmusban a tapasztalt mesterek gyermeki egyszerűségét jelenti).

az archaikus idők módszereit hirdette. A tanítás konfucianus elveiről később még lesz szó a japán tanítással kapcsolatban (Őri, 2002).

A konfucianizmusnak összesen tizenhárom klasszikus szent könyve létezik. Ezek közül a kilenc alap mű (Öt kánon és Négy könyv) ismeretét kötelezőnek tartották minden írástudó és művelt ember számára. A Négy könyv foglalja magában a konfucianizmus megalapítóinak legfontosabb műveit: *Beszélgetések és mondások* (Lun-jü 論語), *Meng-ce* (孟子 Mèng Zǐ), *A nagy tanítás* (大學 Dà Xué), *A közép mozdulatlansága* (中庸 Zhōng yōng), valójában az ember doktrínája. Az *Öt kánon tartalmazza a Dalok könyvét* (詩經 Shī Jīng), az *Írások könyvét* (書經 Shū Jīng), a *Tavaszi és Ősz c. ieónikát* (春秋 Lǚshì chūnqiū), a *Szertartások feljegyzéseit* (禮記 Lǐjì) és a *Változások könyvét* (易經 Yì Jīng) (Vaszilijev, 1977. 158–159. o.).

A japánok létezésről alkotott felfogását és viszonyulásukat azonban legmélyebben a buddhizmus¹³ határozza meg olyképpen, mint az euro-atlanti kultúrát a „kizárt harmadik” elve. Noha Japánban a buddhizmus számos ága eresztett gyökeret, alakult ki, az alapelvekben mind egyetért. A legfőbb tanítások az alábbiakban foglalhatók össze: Semmi sem valóságos, csak a tudat. Minden más annak a kivetülése. Amit a hétköznapi gondolkodás valóságosnak tart, az pusztán illúzió (*māyā*), az illúziót az elme okozza. Ennek felismerése a „megvilágosodás”¹⁴. A személyről, az individuumból a következő idézet árulkodik:

„Én nem vagyok, én nem leszek, semmi nem az enyém, semmi nem lesz az enyém” – *e gondolat a balgáknak rettenet, a bölcsenek viszont a félelem eltűnése.* (Nágárdzsúna, 2001) Ez a gondolat érdekes módon Fichténél is megtalálható:

„Nem én vagyok a testemben, hanem benem a tudatomban van a testem. Az öntétele-

zésnek lényege, hogy a tudatom is a tudatom terméke, más szóval: *önmagam is önmagam képzelete vagyok.*” (Fichte, 1976) Ezt a gondolatmenetet Európában szolipszizmusnak nevezik, melynek lényege, hogy csak ÉN (mint tudat) létezem, rajtam kívül minden illúzió. „Tudatéletemen”, „tudatterületemen” kívül *semmi sincsen* (Husserl, 2001) *Mind az élet, mind a halál az elméből ered, és az elmén belül létezik; így amikor az elme, amelyben az élet és a halál világa létezik, megszűnik, megszűnik az élet és a halál is.* – Buddha (Komacu, 2000). Mit jelent ez a világfelfogás? Nos, aki ezeken az elveken nevelkedik, totálisan másként látja a világot, benne az embert és annak szerepét. Az élet egy „játékterep” a sok közül! Addig fogunk újra és újra játszani, ameddig meg nem értjük a játékszabályokat és el nem érjük a játék végcélját. Vagyis „megszabadulunk”, nem kell újra „játszani” (Buddhává válunk). Ennek a játéknak a terepe az „ÚT” (*Tao, Dó*), mely sohasem ér véget, de nem is a végére érés a cél, hanem az Úton járás. Ez az ÚT nem lineáris, hanem körkörös, ez az ÚT a tökéletesedés útja. (Eisai 2004) Ennek az Úton járásnak az eszközei például az „éberség” (仁 *zen*), a „tradíciók” (禮 *li*) az erények (德 *te*), az igazság (義 *ji*), a kötelességtudat (忠 *csung*), az empátia gyakorlata (恕 *shu*), a szavahihetőség (信 *hszin*), a bátorság (勇 *jung*), a gyermeki szeretet (孝 *hsziao*), az éberség (仁 *zen*), a harmónia (和 *hő*), a boldogság (樂 *lö*), a tanulás (學 *hszüe*), a műveltség (文 *wen*), a nevek helyreigazítása (正名 *cseng ming*), a közép (中 *csung*), a tetterekészség (敏 *min*), az akaraterő (志 *csö*), az elégedettség (說 *jüe*), a „nemesb” (君子 *csün ce*), a kisember (小人 *hsziao zen*), a megfelelő-ember (善人 *shan zen*), az írástudó (士 *shi*), a kiváló-erényű ember (賢 *hszien*) a tökéletes-bölcs (聖 *sheng*)¹⁵ (Tőkei, 1996).

Mindegy milyen tanításról, vagy iskoláról van szó! Mindenhol ez a végső cél. Ehhez igazodik a tanítás minden szegmense. Japánban is ez az alapvető hozzáállás az iskolák mindenyikében:

¹³ A buddhizmus eredeti tanításai és jelen állapota sem tekinthető szigorú értelemben vallásnak. Semmiképpen sem hasonlítható az euro-atlanti vallásfogalomhoz. Egyetlen vallásra jellemző kritériumnak sem felel meg.

¹⁴ „...nincsen se szubsztancia, se valóság, s csupán az elme képzeletei léteznek.” (David Hume)

¹⁵ Kung-ce: Lun yü 論語

- Alapszintű oktatás (írni, olvasni, számolni tudás)
- Hivatalnok képzés (Konfuciánus alapokon)
- Szakismereti iskolák (mesterember képzése)
- Művészeti iskolák (Zene, tánc, festészet, kalligráfia, színház stb.)
- Harcművészeti iskolák (Az *Edó dzsidai* 江戸時代 kortól nem különül el a többi művészeti iskolától. Valójában átmenetet képez a tanítás lényegét illetően a szellemi iskolák felé.)
- A szellemi iskolák (buddhista kolostorok, vándortanítók)

A tanításnak szigorú, archaikus rendje van. A mester (tanító) időlegesen, néha véglegesen kvázi adoptálja a tanítványt, egy életre szóló kölcsönös felelősségvállalás jön létre. A tanítás hierarchiája áthághatatlan (初心者の弟子 *sósinsa no desi* → *kohai* → *szenpai* → *szenszei* → *sihan* → *dósu*). Kizárólag, ha minden tanulói fokozaton átment a tanuló, kaphatja meg a mester címet. Az iskola alapításhoz (ha a meglévő irányzatban szeretne saját iskolát nyitni), még így is írásos engedélyt kell kapnia a stílus vagy irányzat mesterétől (*Ueshiba*, 1991). A tanításátadás vonala szigorúan dokumentált. A többnyire a mítoszok világába tartozó stílusalapítótól a legutolsó mesterig, mindenkiről készül feljegyzés. A tanításátadás vonalát minden tanítványnak tudnia, ismernie kell. Azért is fontos ez a precizitás, mivel az egyén szégyene, egyben az egész iskola szégyene is. A japán kultúrában az „arc” elvesztése a legnagyobb szégyen, ami megtörténhet (még az élet elvesztése sem mérhető hozzá). A tanítvány jellemtelensége az iskola „arcvesztését” is jelenti egyben (*Dürkheim*, 2000).

A tanítás szerkezete is szigorúan szabályozott. A mestert és a tananyagot nem lehet megkérdőjelezni, ameddig a tanítvány nem éri el a tanító szintjét. A mester már tudja, amit tanít, ezért taníthat, a tanítvány szerepe pedig a tanulás. Itt kell megemlíteni egy másik fontos alapelvet: a mester addig taníthat, ameddig meg tudja csinálni azt, amit tanít. Szaszamoto Tora ír ezzel összefüggésben egy kitűnő pél-

datörténetet¹⁶ (*Hetényi*, 1984. 13. o.). Hogyha, már fizikai állapota, kora miatt nem képes rá, akkor át kell adnia a mindennapi tanítást a rangban és tudásban utána következő tanítványnak. Természetesen mint iskolavezető, szakmai felügyelő megmaradhat haláláig (*Szabó*, 2016). Emlékeztetőként: élethosszig szóló felelősségvállalás van. A tanítványok ápolják és eltartják az idős mestert (*Hetényi*, 1984).

A tanulási folyamat sokáig, kritika nélküli másolásból áll. A monotóniatűrés alapkövetelmény, így teszük stabilá az alapokat. Amiért ez nagyon fontos, ebből érthető meg: *”Akiben zűrzavar van, zűrzavart hoz létre a környezetében. Akiben rend van, rendet terem magá körül.”*¹⁷ (*Tökei*, 1996)

A tanulási folyamat alatt lerombolják a tanítvány egoját¹⁸, majd egy újabb nemsb (君子 *csünce*) ember születik a tanítás végére felépítve egy új személyiséget. Az érzelmek kontrollálása, az ego uralása alapkövetelmény Japánban. A műveltség, az erény és a tudás az emberi minőség mércéje volt. Elég utalni arra, hogy Japánban a harcosok elnevezése *busi* 武士 volt. A harcosok útja a *busidó* 武士道. Az első *kanji* (*bu*) azt jelenti: harcos, a második (*si*) pedig: írástudó. Tehát a harcosok egyben írástudók, művelt emberek voltak. Európai fogalommal leírva: lovagok. Akiket szigorú etikai, erkölcsi szabályok kötöttek. Erről ír részletesen klasszikus művében a *Hagakure*-ben (葉隠, jelentése: Lombok árnyékában)¹⁹ *Jamamoto Cunenomo* (*Nitobe*, 1998).

A harcosok osztályának tradíciója szerint a siker csak úgy érhető el, ha a „*bu*” (武), azaz a hadi tudás mellett ott van a „*bun*” (文), a tanultság, szellemi felkészültség. Imagawa Rjósun a korai 17. században, gyermekeknek készített füzetében így ír: *„Az, aki nem isme-*

¹⁶ Szaszamoto Tora: A küzdelem joga, in.: Hetényi Ernő: A buddhizmus zen-aspektusa japán szövegek tükrében

¹⁷ Kung-ce, 孔子 Lun-yü

¹⁸ A buddhizmusban a bajok és így a szenvedés forrása is az ego. Illetve az a tévképzet, hogy a személy az egojával azonosítja magát.

¹⁹ A *Hagakure* vagy *Hagakure Kikigaki* (葉隠聞書) központi, kormányzati (Edo bakufu 江戸幕府) indíttatású mű, amely kormányzati érdekek miatt írta le a 18. században, milyen erényekkel kell rendelkeznie egy businak. Mégis jól szemlélteti a ma ismert samurájhűséget.

ri a Bun Útját, nem győzedelmeskedhet a Bu útján.” (Dore, 2010. 16. o.).

„A belső fegyelem megtart, mint testet a csontváz. A külső fegyelem páncél; véd és akadályoz.”²⁰ Meg vannak győződve arról, hogy a korlátozás jó lelki gyakorlat (*szúdzsó 修養*) és olyan eredményeket hoz, ami szabadsággal nem érhető el. A tanulási folyamatot, a bölcs (nemesb) emberré válást *Kung-ce* egyértelművé teszi:

„Mikor húszéves voltam, sokat tanultam.

Mikor harmincéves voltam, már tudtam mit akarok.

Mikor negyvenéves voltam, már szilárdan álltam.

Mikor ötvenéves voltam, már tudtam hallgatni.

Mikor hatvanéves lettem, már követhetem a szívem, s a törvényt nem léptem át.”²¹

(*Tőkei, 1996*)

Nagyjából az alábbi tíz pontban lehet összefoglalni az archaikus tanítás japán változatának lényegét:

1. Határozd el mit akarsz tanulni és tedd azt.
2. Keress Mestert. Olyan embert, akiben feltétel nélkül megbízol. Akár az életeredet is rá mered bízni.
3. Kérd meg tisztelettel, hogy fogadjon el tanítványának. Nem köteles erre, még ha sokat fizetsz is.
4. Hogyha elfogadott, akkor tanúsíts alázatot a tanítással kapcsolatban.
5. Tanulj és gyakorolj legjobb tehetség szerint, vagy inkább a fölött. Legyen bármi is a feladat.
6. Mivel nem te vagy a mester, nem láthatod át a tanítás koncepcióját. Ne kérdőjelezd meg azt. A mester tudja, mit és miért követel tőled.
7. A tanítás alapja a felelősségvállalás. A mester felelősséget vállal érted. Te is tedd azt. Az életnek tanulsz, nem a bizonyítványért!

8. Ne légy elbizakodott és ne is értékeld le magad. Mindent meg tudsz csinálni, amit akarsz. A mester nem kér olyat, amit ne tudnál megtenni, még ha ezt akkor nem is így gondold.

9. Ne szomorodj el, ha valami nem sikerül, de ne is örülj, ha sikerül. Egyszerűen, csak gyakorolj.

10. Törekedj a tökéletességre abban, amit tanulsz. Mikor elérted a mester szintjét, add tovább tudásodat. Ne feledd: Egyszer a Mester is kezdő volt²² (*Suzuki, 1987*).

Összegezve tehát a hagyományos japán oktatás, minden szinten, egyfajta tökéletesedésre irányuló törekvés. Mind a tanító, mind a tanítvány részéről. Alapelve: bármit is csinálsz, alkotsz, tedd tökéletesen²³ vagy ne tedd egyáltalán. Ez a szemlélet máig túlélte a történelem viharait. Hogyha megnézzünk bármilyen japán terméket, legyen az egy étel, egy ajándékcsomag, egy *tofu* elkészítése, vagy egy kékfestő munkája, azt láthatjuk, hogy elképzelhetetlenül igényes munkák. A felhasználhatóságon túl kiemelkedő esztétikai élményt is nyújtanak. Pedig az ételt akkor is meg lehet enni, ha nem művészi kivitelű terítéken van. A modern Japán is megbecsüli ezeket a hagyományos értékeket, a császár által adományozott ritka kitüntetéssel, melynek neve: Japán élő nemzeti kincse. Ezt az elismerést azok nyerhetik el, akik saját működési területükön (*profession*), egy életen keresztül a legkiválóbbat nyújtják ezzel elismerést hozva a japán kultúrának. Függetlenül attól, hogy mi ez a terület, színész, festő, *tofukészítő*, *origamiművész*, kékfestő, vagy harcművész. Ezt a szemléletet, talán hasznos lenne meghonosítani a jó öreg Európában és benne hazánkban is.

„Ha egy tanítvány készen áll, a tanító megjelenik,
ha a tanítvány valóban készen áll, a tanító már nem szükséges.”²⁴

²² vö. „A Zen az örök kezdők szelleme”

²³ Mivel a tökéletesség elérhetetlen, így az arra való törekvés a lényeg.

²⁴ Zen mondás

²⁰ Kung-ce, 孔子 Lun-yü

²¹ Kung-ce, uo.

Felhasznált irodalom

- Bancroft, Anne (1987): *Zen – Direct Pointing to Reality*. Thames & Hudson, London, UK.
- Bódi bhikku (1993): *A nemes nyolcrétű ösvény – a buddhista szellemi út*. Orient Press Kiadó, Budapest.
- Bungaku Hakushi & Herrigel, Eugen (1981): *Az új és nyíl ösvénye*. Buddhista Misszió, Budapest.
- Debord, G. (2006): *A spektákulum társadalma*. ford. Erhardt Miklós
URL: <http://www.c3.hu/~ligal/spekt%20tars%20liget%2011%20print.pdf> (letöltve: 2017,11,14)
- Dore, R. P. (2010): *Education in Tokugawa Japan* (Volume 33). Taylor & Francis e-Library, New York.
<https://doi.org/10.4324/9780203845400>
- Dürkheim, Karlfried (2000): *A nyugalom japán kultusza*, Szenzár Kiadó, Budapest.
- Eisai Dógen Kigen (2004): *Sóbogenzó-Zuimonki*. Filosz Kiadó, Budapest.
- Fichte, Johann Gottlieb (1976): *Az ember rendeltetése*. Európa Kiadó, Budapest
- Hamvas Béla (1998): *Scientia Sacra I*. Magvető Kiadó, Budapest.
- Herrigel, Eugen (1997): *A Zen út – Kyudo*. UR Kiadó, Budapest.
- Hetényi Ernő (1984): *A buddhizmus zen-aspektusa japán szövegek tükrében*. Buddhista Misszió, Budapest.
- Husserl, Edmund (2001): *Előadások az időről*. Atlantisz Könyvkiadó Kft., Budapest.
- Jamamoto Cunetomo (1989): *Hagakure*. Holnap kiadó, Budapest.
- Kewashii Takeya (Dúzs Miklós ford.) (2017): *...egy szál virág – A valóság és ami annak tűnik*. Underground Kiadó, Budapest.
- Kobuku Tamocu (1984): *A japán színház*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Komacu Csikó (2000): *A békéhez vezető út*. Szenzár Kiadó, Budapest.
- Miklós Pál (2000): *A Zen és a művészetek*. Lazi Kiadó, Budapest.
- Mokuso Zeisler István (1996): *A Zen átadása*. Farkas Lőrinc Imre Kiadó, Budapest.
- Musashi Myamoto (1984): *A Book of five rings*. Flamingo Edition, USA.
- Nágárdzsúna (2001): *A középút filozófiája*, Farkas Lőrinc Imre Kiadó, Budapest.
- Németh Norbert (2005): *A buddhizmus eszméi*. Kvintesszencia kiadó, Budapest.
- Nitobe Inazo (1998): *Bushido*. Hunor vállalkozás? Budapest.
- Onuma H. & Deprospero, D. (1993): *Kyudo – The Essence and Practice of Japanese Archery*. Kodansha Publishing, Tokyo, Japan.
- Őri Sándor (2002): *Konfuciusz élete és kora*. Kossuth Kiadó, Budapest.
- Satori Bhante bhikku (1990): *A sintoizmus*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Soshitsu Sen (1994): *Chado The Japanese Way of Tea*. Waterhill/Tankosha Publishing, Kyoto, Japan.
- Smullyan, Raymond (2005): *A Tao hallgat*. Typotex Kiadó, Budapest.
- Sosnoski Daniel (1996): *Introduction to Japanese Culture*. Charles E. Tuttle Company, Rutland, Vermont, USA.
- Stevens, J. (1997): *Invincible Warrior*. Shambhala Publishing, Colorado, USA
- Suzuki Sunryu (1987): *A zen szellem az örök kezdők szelleme*. Buddhista Misszió, Budapest.
- Szabó Balázs (2016): *Test és tudat – A japán harcművészeti filozófia hajnala*. Torii Kiadó, Budapest.
- Szugavara Makoto (2003): *Japán kardvívó mesterei*. Szenzár Kiadó, Budapest.
- Taisen Deshimaru roshi (2000): *Az igazi Zen -bevezetés a Shobogenzó-ba*. Farkas Lőrinc Imre Kiadó, Budapest.
- Tenigl-Takács László (1997): *A jógacsára filozófiája*. Farkas Lőrinc Imre Kiadó, Budapest.
- Tőkei Ferenc (1996): *Beszélgetések és mondások (Lun-yü)*. Szukits kiadó, Szeged.
- Takuan Soho (1997): *A korlátaitól megszabadított elme*. MX Bt. Budapest.
- Ueshiba Kisshomaru (1991): *Budo Teachings of the Founder of Aikido*. Kodansha Publishing, Tokyo, Japan.
- Vasziljev, L. Sz. (1977). *Kultuszok, vallások és hagyományok Kínában*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Westbrook, A. & Ratti, O. (1970): *Aikido and the Dynamic Sphere*. C.E. Tuttle Company, North Clarendon, Vermont, USA.

... a single chrysanthemum

In the far-east, mainly in Japan, the still existing archaic educational methods and mentality are basically different from the common and accepted paradigm system of the present globalized world. However, it is clear that the process forced on the education almost unnoticed by the globalization cannot be stopped in Japan, either. The educational method studied here indicates significant changes compared with the usual or even the Euro-Atlantic mentalities. This change derives from the Buddhism, as well as from the ideologies of Shintoism and Taoism. The mentality analyzed here is quite practical. The learning praxis makes the attention stronger and more focused requiring immediate skills of decision-making. The “absence” is a strong requirement which means that the Student, instead of considering his content of mind when making his/her own decision, reacts according to the present situation. The exercises prepare the Student how to “multitask” but to focus on one thing at the same time. It can make the exclusion of emotions (content of mind) more effective when making a decision developing the skill of tolerance for monotony as well as individual decision-making skills. Being aware of the chain of causality forming and influencing our deeds it takes the responsibility of the individual as a basis. It tries to avoid the application of the European sentimentalism. The learning process makes the Student get rid of his/her Ego or at least keep it under control. It makes the Student be humble to the “curriculum”. The whole process is about how to form a completely new personality.

Keywords: tudatfejlődés, kitartás, elkötelezettség, személyes képességek figyelembevétele, mester-tanítvány

Dúzs Miklós (2019): Egy szál krizantém. Miért különleges a hagyományos japán tudásátadás?. *Gyermeknevelés*, 7. 1. sz., 69–76.